

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi

(1864-1944)

Türk hikâyeci ve romancısı.

17 Ağustos 1864'te İstanbul Ayaspaşa'da doğdu. Babası o sırada hünkâr yaveri olan, daha sonra Erzurum mevki kumandanı iken ölen Mehmed Said Paşa, annesi Ayşe Sıdika Hanım'dır. Aile baba tarafından Aydın'a, anne tarafından Safranbolu'ya bağlanır. Henüz üç yaşında iken annesini kaybeden Hüseyin Rahmi, bir süre babasının görevli bulunduğu Girit'te kaldıysa da daha sonra Aksaray'da Yâkubağa mahallesinde anneannesiyle teyzesinin yanında büyüdü. Önce Yâkubağa (Ağayokuşu) mahalle mektebinde okudu; ardından Mahmûdiye Rüşdiyesi sıbyan ve rüşdiye kısmına, oradan da resmî dairelere kâtip yetiştiren Mahrec-i Aklâm'a verildi. Zekâsı ile dikkatini çektiği tarih hocası Abdurrahman Şeref Efendi'nin teşvikiyle iki yıl kadar da Mülkiye Mektebi'ne devam etti. Bu sırada Fransızca dersleri aldı. İkinci sınavta iken hastalanarak bir yıl kadar tedavi gördü; bünyesi çok zayıfladığı için daha sonra okulu bırakmak zorunda kaldı (1880). Bir süre Adliye Nezâreti Ceza Kalemî'nde memurluk yaptı; ardından ticaret mahkemesinde âza mülâzımı oldu. Devlet memuriyetinde son çalıştığı yer Nâfia Nezâreti Tercüme Kalemî kâtipliğidir. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine buradan da ayrıldı (1908). Böylece memurluk hayatı sona erdi ve kendini tamamen edebiyata verdi. Yaşadığı dönemde geçimini yazdıklarıyla sağlayan nâdir yazarlardan biri olarak tanınan Hüseyin Rahmi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. döneminin bir kısmında (1936-1939) ve VI. döneminde (1939-1943) Kütahya milletvekilliği yaptı. VII. dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'nce aday gösterildiyse de kazanamadı. Hayatı boyunca hiç evlenmeyen Hüseyin Rahmi, kitaplarından kazandıklarıyla sahip olduğu Heybeliada'daki evinde 8 Mart 1944

günü öldü ve oradaki Abbas Paşa Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Hüseyin Rahmi, gerek resmî gerekse özel olarak düzenli bir öğrenim görmediğinden tamamıyla kendi kendini yetiştirmiş bir yazardır. Hemen bütün çocukluğu akrabası olan kadınlar arasında geçtiği için, hayal gücü, sur içi İstanbul çevresinin renkli ve canlı diliyle anlatılan masallarla örf ve âdetler, hurafe ve bâtıl inançlarla çevrede vuku bulan aşk ve cinayet hikâyeleriyle zenginleşmiştir. İlk okuduğu Alexandre Dumas Père'in *Monte-Cristo*, Jules Lermina'nın *Lord-Hobb*, özellikle Ahmed Midhat Efendi'nin *Hasan Mellâh* ve *Paris'te Bir Türk* adlı romanlarının etkisi altında kaldığını söyler. Yaşı biraz daha ilerlediği zaman komşuları olan Vidinli Tefik Paşa'nın, aralarında doksan iki ciltlik Voltaire külliyyatı da bulunan Fransızca eserlerden müteşekkil bir kütüphaneyi ona hediye etmesi birden kütüphanesini zenginleştirdi. Bundan sonra hayatı boyunca yerli romanlara hemen hiç ilgi göstermedi. Sevdiği, hayran olduğu eserler hep Batı edebiyatından, özellikle de Fransız romanları oldu.

Oldukça erken yaşta yazmaya başlayan Hüseyin Rahmi'nin, henüz on iki yaşında iken kaleme aldığı *Gülbahar Hanım* adlı piyesi diğer bazı kitaplarıyla birlikte Aksaray yangınında yandı. Hüseyin Rahmi, devrin birçok Osmanlı genci gibi fennî konulara da ilgi duydu ve *Saadet* gazetesinde "Kısm-ı Fennî"yi idare eden Beşir Fuad'ın bazı yazıları üzerine çıkan tartışmalara ilk yazı denemeleriyle katıldı (Ağustos - Eylül 1886). Beşir Fuad'ın, "Bu çocukta espri komik var, dikkat edin" sözleriyle takdirini kazandı. İlk hikâye denemesi "İstanbul'da Bir Frenk" adıyla *Ceride-i Havâdis* gazetesinde çıktı (25 Temmuz 1887).

On sekiz yaşında iken yazdığı ve o günlerin yanlış Batılılaşma meselesini ele aldığı ilk romanı "Ayna", 29 Receb 1304'te (23 Nisan 1887) Ahmed Midhat Efendi'nin *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmeye başlandı; daha sonra *Şık* adıyla kitap olarak basıldı (İstanbul 1889). Bu arada Ahmed Midhat'tan büyük ilgi ve yardım gördü, hatta Ahmed Midhat Efendi gazetesinde onu "veled-i ma'nevî"si olarak ilân etti. Ardından *Tercümân-ı Hakikat*'in maaşlı yazar kadrosuna alındı. Orada okuyucunun bilgi ve kültür seviyesini yükseltmek amacıyla edebî ve içtimâî meseleler hakkında yazılar yayımlamaya, Fran-

sızca'dan tercümeler yapmaya başladı. 1894'ten itibaren *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde mütercim ve muharrir olarak çalıştı. 1901'de *Alafranga* adlı romanı *İkdam*'da tefrika edilirken sansür kurulu tarafından yayımı yasaklanınca II. Meşrutiyet'in ilânına kadar herhangi bir şey neşretmedi. 1908'de *Boş-boğaz ile Güllâbî* adıyla bir mizah gazetesi çıkardı (ilk dört sayısını Ahmed Râsim'le birlikte, 24 Temmuz - 14 Aralık 1908 arasında haftada iki defa, 36 sayı). Daha sonra kendini bütünüyle edebî çalışmalara vererek zengin muhtevalı hikâyeler, romanlar ve edebî makaleler yazmaya yöneldi. Bunları önce *İkdam*, *Söz, Zaman, Vakit, Son Posta, Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde tefrika suretiyle neşretti; ardından da yakın dostu kitapçı İbrâhim Hilmi'nin (Çığıracan) gayretleriyle kitap haline getirdi.

Hikâye ve roman anlayışında her şeyden önce sosyal faydayı benimseyen Hüseyin Rahmi, üstadı saydığı Ahmed Midhat Efendi'nin açtığı popüler roman çıkırını realist ve giderek natüralist ölçüler çerçevesinde sonuna kadar götürmüş, tecrübî roman yazma gayreti içinde olan bir müelliftir. Romanlarına eklediği önsözlerde ve bazı yazılarında, Claude Bernard'ın tecrübî fizyolojide kullandığı metodu edebiyata uygulayan Zola'nın bu usulünün doğru olduğunu kabul ederse de Hüseyin Rahmi natüralist Zola'yı değil daha çok realist Maupassant'ı ve Anatole France'ı beğendiğini söyler. Bu bakımdan edebî görüşleri yönünden tam anlamıyla bir natüralist değildir. Dolayısıyla eserlerinin konularını ve kahramanlarını seçerken yerli kalmaya titizlik göstermiş, fakat şahıslar kadrosunu daima fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik şartları ve irsiyet özellikleriyle değerlendirmiştir. Bunu yaparken de değişik davranışlar sergileyen, kişiliğini tam anlamıyla kazanamamış anormal denebilecek tipleri mizah yoluyla ele almış ve natüralistlerden farklı olarak bunları bir de tenkide tâbi tutmuş, böylece roman tekniğini dayandığı sosyal hicvin seçkin örneklerini ortaya koymuştur. Romanlarında kahramanlar ve davranışları hakkında okuyucuyu ikaz eden değer yargıları vermesi, natüralist ve realist ekolden zaman zaman uzaklaştığını gösterir. Bazı yazıları ve mülâkatlarında aşırı realizmi ve natüralizmi beğenmediğini söyleyen Hüseyin Rahmi'nin romanlarında ahlâksızlığın teşhiri varsa da savunması yoktur.

Hüseyin
Rahmi
Gürpınar

Romanlarının çoğunun kendi gözlemlerine ve hayat tecrübelerine dayandığı bilinmektedir. Bununla beraber konuları hayatın tıpatıp aynı değildir. Hüseyin Rahmi bunları hayal dünyası, hayat tecrübesi ve kültürü ile zenginleştirmiş, zaman zaman da mübalağaya kaçmıştır. Gerçekçilik ve akılcılık anlayışı onun sanatında esas temeli oluşturmaktadır. XX. yüzyılın başında Türk toplumunu yakından ilgilendiren hemen bütün sosyal, psikolojik ve bir kısım siyasî ve ekonomik meseleler onun eserlerine en küçük ayrıntılarına varıncaya kadar aksetmiştir. Ayrıca en ciddi konuları bile mizahî bir üslûpla eğlence havası içinde vermeyi başarmıştır. Bu bakımdan karagöz ve ortaoyunu gibi halk temaşa sanatlarının izlerini romanlarında görmek mümkündür. Tiyatro yazmaya rağbet göstermemiş olan Hüseyin Rahmi'nin romanlarında dramatik yapı kuvvetlidir. Sürekli diyaloglar romanlarını tiyatro türüne yaklaştırmıştır. Hikâye ve romanlarında yer alan hemen her çeşit sosyal tabakadan insan kadrosu ile Hüseyin Rahmi Türk toplumunu aydınlatmak, çeşitli konularda bilgilendirmek, halkın yaşama tarzını değiştirmek ve ilerleyip yükselmesine hizmet etmek amacını gütmüştür.

Hüseyin Rahmi, kendisini romancı olarak şöhrete ulaştıran ilk büyük eseri *Mürebbiye*'de (1899), muhafazakâr bir Osmanlı ailesinin erkeklerini baştan çıkaran bir Fransız kadının yaptıklarını anlatır. Böylece o yıllarda yabancı mürebbiyelerin, bilhassa ahlâken düşük olanlarının Osmanlı-Türk toplumu üzerindeki kötü tesirlerini başarıyla sergilemiştir. Ahlâk ve namus anlayışının taşıdığı büyük önemi, tam bir dikkat ve titizlikle ön planda ele alan *Nimetşinas* (1901), ayrı sosyal tabakalara mensup fakat asil ruhlu Neriman ve Talat adlı iki kadının fazilet mücadelelerinin romanıdır. Önce *Alafranga* adıyla tefrika edilen *Şıpsevdi*'de (1901), Batılılaşma'yı yanlış anlayan ve onu sadece şekilden ve modadan ibaret sanan Meftun Bey ve benzeri tipler etrafında züppelikle gerçek yenileşme ve ilerlilik, son derece canlı tasvirlerle ortaya konulmuş olaylar çerçevesinde işlenir.

Gulyabani, Cadı, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Efsuncu Baba, Dirilen İskelet ve Mezarından Kalkan Şehid adını taşıyan romanlarının konularını cin, peri, dev, çarşamba karısı, gulyabani vb. fantastik unsurlar teşkil eder.

Özellikle 1908'den sonra kaleme aldığı romanlarında toplumdaki bu tür bâtıl inançları ele alan Hüseyin Rahmi, geleneksel yaşama tarzını şekillendiren inançların gülünç ve saçma yönlerini gözleri önüne sermektedir. Hüseyin Rahmi hurafeler, yanlış bilgi ve inançlarla bunların sebep olduğu yersiz davranışları alaycı bir üslûpla sergilemiş, dinî inanç ve düşünceleri değil dinî değer ve davranışların yanlış yorumlanmasını, çeşitli saplantıları ve dinî hüviyete bürünmüş hareketleri eleştirmiştir.

Hüseyin Rahmi'nin, I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda kısmen harp zengini tipleri ve bilhassa geçim sıkıntısı karşısında hayata atılmak zorunda kalan genç kızlarla onları bekleyen tehlikeli ve kötü durumları ele alan *Billûr Kalb* adlı geniş hacimli romanı ise merkezî kahramanı Mürüvvet Âbid'in şahsında bu açıdan hayli ilgi çekici bir özelliğe sahiptir.

Ölüm Bir Kurtuluş mudur? adlı eserinde daha önce *Şıpsevdi, Sevda Peşinde, Son Arzu, Tebessüm-i Elem, Cehennemlik, Ben Deli miyim?* romanlarında görülen çeşitli intihar vak'alarını tahlil ve tenkit eden Hüseyin Rahmi *Kaderin Cilvesi*'nde din, ahlâk ve namus kavramlarını realist bir romancı hüviyetiyle toplumla bütünleşen bir çizgide ortaya koyar.

Onun çok sevilen eserlerinden olan *Ben Deli miyim?, Utanmaz Adam ve Deli Filozof*, bir yığın felsefî endişeyi ve bunun tabii sonucu olarak psikolojik ve hatta sosyal krizleri ayrıntılı bir şekilde ele alan, tabiata tam bir bağlılıkla mutlak pozitivizm uğruna dinî ve ahlâkî değerleri hiçe sayan tipleri başarıyla tasvir ettiği romanlarıdır.

Hüseyin Rahmi'nin romanlarının diğer bir özelliği de sokak sokak, mahalle mahalle II. Meşrutiyet devri İstanbul'unun bütün özellikleriyle yansıtılmış olmasıdır. Onun bu devre ait romanlarında İstanbul'un büyük konak ve yalılarında yaşayan zengin insanların kenar semtlerdeki fakir halka varıncaya kadar pasalar, beyler, efendiler, dadılar, mürebbiyeler, alafranga züppeler, deliler, tulumacı, yankesici, üfürükçü, külhanbeyi, dalkavuk, dilenci gibi toplumun hemen her kesiminden yüzlerce insan yer almaktadır. Cumhuriyet öncesi yılların atlı tramvaylarını, Kâğıthane gezilerini, Şehzadebaşı'ndaki ramazan eğlencelerini, yani bütün İstanbul folklorunu ve geçen yüzyılın sonlarından 1930'lara ka-

dar gelen yarım asırlık sosyal hayatını en ince ayrıntıları ile romanlarında bulmak mümkündür.

"Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği gün edebiyat başlamış olacaktır" diyen Hüseyin Rahmi (*Cadı Çarpyor*, İstanbul 1329, s. 1) bütün eserlerinde geniş halk tabakalarına hitap etmiş, halkın seviyesini yükseltme amacını gütmüş, kendisiyle aynı yıllarda faaliyet gösteren Edebiyât-ı Cedîdîciler'in aksine halkın kolaylıkla okuduğu edebî eserler ortaya koymuş, bu özelliğiyle edebiyatın halk tabakasına inmesinde önemli rolü olmuştur. Kullandığı dil zengin bir halk dili olmakla beraber bunun yanında aynı zenginlikte bir argo repertuarı da oluşturur.

Romanlarının konusu dolayısıyla birkaç edebî münakaşaya sebep olan Hüseyin Rahmi polemiklerinde şiddetli bir mizacın sahibidir. Romanlarında kalabalık bir dünyaya açılmış görünmesine rağmen özel hayatında çekingen, hatta Heybeliada'daki köşkünde münzevi bir hayat yaşamıştır. Devrinin yazarlarının çoğu gibi müziğe, resme ve fotoğrafa ilgi duymuş, ud ve piyano öğrenmiş, yağlı boya resim yapmıştır. Resim ve fotoğraf merakı ile romanlarındaki realist tasviriciliği arasında dikkat çekici bir paralellik vardır.

Hüseyin Rahmi'nin şahsiyetinin ve dünya görüşünün teşekkülünde âmil olan birkaç önemli isim, ona müşahedeyi ve tecrübeyi esas alan pozitivist bir zihniyet kazandırmış olmalıdır. Genç yaşta tanıdığı Vidinli Tevfik Paşa, onun kendisine hediye ettiği külliyyatıyla Voltaire, her ikisine hayranlık duyan pozitivist Beşir Fuad, daha sonra Claude Bernard ve Emile Zola, birbirlerinden az veya çok farklı da olsalar benzer bir dünya görüşünü paylaşan yazarlardır. Hüseyin Rahmi aşırı olmamak şartıyla bu görüşlere katılır. Romanlarının çoğunda cahil insanların bâtıla bulaşmış itikadlarıyla ve onların itikadlarını kötüye kullanan kişilerle uğraşmasını biraz da bu dünya görüşüyle açıklamak gerekir. Bununla beraber İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun bir sorusu üzerine, "Evet dindarım, fakat zâhid değilim" cevabını vermesi (*Yeni Adam*, nr. 457, 30 Eylül 1943), daha sonra Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*'da açtığı ve ilk sorusu, "Allah'a inanıyor musunuz?" olan ankete doğrudan cevap vermeyip ayrıca yazdığı bir mektupta koyu şüpheli bir insan olduğunu ve ideolojilere inanmadı-

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi

ğını söylemesi, şu veya bu kişilerin evet, hayır demeleriyle bir çözüm yolu bulamayacağını ifade etmesi bu konudaki tereddütlerini gösterir. Ölümünden birkaç gün önce kendisiyle yapılan bir mülâkatta, Türkiye'deki ahlâk buhranının sebebini dinin bıraktığı ahlâk boşluğu olarak açıklamış, din gevşeyince ona dayanan ahlâkın da tabiatıyla mahvolduğunu ifade etmiştir.

Eserleri. A) Romanları. *Şık* (İstanbul 1305), *İffet* (1314), *Mutallaka* (1314), *Mürebbiye* (1315), *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1315), *Metres* (1315), *Tesâdüf* (1316), *Nimetşinas* (1317), *Şipsevdi* (1327), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç* (1328), *Sevda Peşinde* (1328), *Gulyabani* (1330), *Cadı* (1330), *Hakka Sığındık* (1335), *Toraman* (1335), *Hayattan Sahifeler* (1335), *Son Arzu* (1338), *Tebessüm-i Elem* (1339), *Cehennemlik* (1340), *Efsuncu Baba* (1340), *Ben Deli miyim?* (1341), *Tutuşmuş Gönüller* (1926), *Billûr Kalb* (1926), *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?* (1927), *Muhabbet Tılsımı* (1928), *Mezarından Kalkan Şehid* (1929), *Kokotlar Mektebi* (1929), *Şeytan İş* (1933), *Utanmaz Adam* (1934), *Eşkiya İninde* (1935), *Kesik Baş* (1942), *Gönül Bir Yeldeğirmenidir*, *Sevda Öğütür* (1943), *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?* (1945), *Dirilen İskelet* (1946), *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?* (1949), *Kaderin Cilvesi* (Başımıza Gelenler) (1964), *Deli Filozof* (1964), *Can Pazarı* (1968), *İnsanlar Önce Maymun mu İdi?* (1968), *Ölümler Yaşıyor mu?* (1973), *Namuslu Kokotlar* (1973). **B) Hikâye Kitapları.** *Kadınlar Vâizi* (İstanbul 1336), *Namusla Açlık Meselesi* (1933), *Kâtil Bûse* (1933), *İki Hödüğün Seyahati* (1933), *Tünelden İlk Çıkış* (1934), *Gönül Ticareti* (1939), *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943). **C) Tiyatroları.** *Hazan Bülbulü* (İstanbul 1330), *Kadın Erkekleşince* (1933). **D) Tenkit Eserleri.** *Cadı Çarpıyor* (İstanbul 1329), *Şekâvet-i Edebiyye* (1329). **E) Tercüme-leri.** Emile Gaboriau'dan *113 Numaralı Cüzdan* (İstanbul 1305), *Bir Kadının İntikamı* (1307), *Batınyollu İhtiyar* (1307); Arnold ve Jules Claretie'den *Paris'te Bir Tevhül* (1308); Alfred De Musset'den *Frederick ile Bernerette* (1313); Paul De Kock'tan *Bîcâre Bakkal* (1319). **F) Diğer Eserleri.** *Müntahabât-ı Hüseyin Rahmi* (I-III, İstanbul 1305), *Eti Senin Kemiği Benim - Sohbetler* (1963). Hüseyin Rahmi'nin sanat ve tenkit konusunda deneme türü yazıları *Sanat ve Edebiyat* adı altında sadeleştirilerek yayımlanmıştır (Ankara, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

Refik Ahmet Sevengil, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul 1944; Mustafa Nihad Özön, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütâlaalar*, İstanbul 1945; Suat Hızarcı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul 1953; Ağah Sırrı Levend, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara 1964; Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi*, İstanbul 1964; Muzaffer Gökman, *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Açıklamalı Bibliyografya*, İstanbul 1966; Mehmet Kaplan, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslı Tipler", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul 1976, I, 459-475; a.mlf., "Hüseyin Rahmi'nin Üslûbu ve Hayat Görüşü", *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul 1978, s. 90-96; Pertev Naili Boratav, "Hüseyin Rahmi'nin Romancılığı", *Folklor ve Edebiyat* I, İstanbul 1982, s. 320-328; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1987, I, 341-351; Önder Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Ankara 1987; a.mlf., *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Hikâyeleri, Tiyatroları, Tenkidleri, Mektupları, Makaleleri, Röportajları, Hakkında Yazılanlar, Bibliyografya*, Ankara 1990; Şerif Aktaş, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Büyük Türk Klâsik-leri*, X, 237-243; Şevket Toket, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler*, İzmir 1990; Berna Moran, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Yüksek Felsefesi, Şipsevdi", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1991, I, 87-116; Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı* (1923-1950), Ankara 1993, s. 755-776; Nazım H. Polat, "Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar", *TDA*, sy. 21 (1982), s. 187-216; Adnan Akgün, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Hâl Tercümeleri: Hüseyin Rahmi Bey", *Yedi İklim*, sy. 35, İstanbul 1993, s. 45; Fevziye Abdullah, "Hüseyin Rahmi", *İA*, V/1, s. 655-663; "Gürpınar, Hüseyin Rahmi", *TDEA*, III, 423-426.

ÖNDER GÖÇGÜN

GÜRSEL, Cemal

(1895-1966)

Türkiye Cumhuriyeti'nin
dördüncü cumhurbaşkanı.

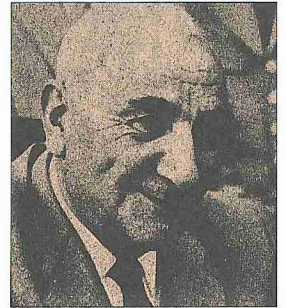
Erzurum'da doğdu. İlk tahsilini Ordu'da yaptıktan sonra Erzincan Askerî İdâdîsi'ni ve İstanbul Kuleli Askerî Lisesi'ni bitirdi. 1915'te Harp Okulu'nda öğrenci iken savaş dolayısıyla subay yapıldı ve topçu asteğmeni olarak orduya katıldı. Çanakkale savaşları sırasında Anafartalar ve Seddülbahir çarpışmalarında bulundu. Bu cephede savaş bitince 1917'de Filistin cephesine gönderildi. Burada Gazze muharebelerinde çarpıştı. Ancak cephenin çökmesi üzerine 1918'de İngilizler'e esir düştü ve Mısır'daki esir kampında bir yıl kaldı. 1919'da serbest bırakılınca önce İstanbul'a gitti, 1920 başlarında da Anadolu'ya geçerek Kur-

tuluş Savaşı'na katıldı. Birinci ve İkinci İnönü ile Eskişehir, Sakarya muharebelerinde ve Büyük Taarruz'da başarılı hizmetleri görüldü. Savaştan sonra Harp Okulu'nda yarım kalan öğrenimini tamamladı. 1929'da Harp Akademisi'nden kurmay subay olarak mezun oldu. Çeşitli askerî birliklerde görev yaptı. 1940'ta albaylığa, 1946'da tuğgeneralliğe, 1951'de tümgeneralliğe, 1953'te korgeneralliğe, Erzincan Kolordu kumandanı iken 1957'de orgeneralliğe yükseldi. Erzurum'da Üçüncü Ordu komutanlığı yaptıktan sonra 1958'de Kara Kuvvetleri komutanlığına tayin edildi.

Cemal Gürsel 1960 yılında Millî Savunma bakanına, ülkenin içinde bulunduğu durumla ilgili olarak alınmasını düşündüğü tedbirlere dair on iki maddelik bir mektup gönderdi. Ancak bu yüzden 3 Mayıs 1960'ta mecburi izinle görevinden alınca İzmir'e gitti. Demokrat Parti iktidarına karşı 27 Mayıs 1960'ta bir ihtilâl gerçekleştiren subaylar Gürsel'i ihtilâl liderliğine çağırdılar. Daveti kabul eden Gürsel Ankara'ya gelerek ihtilâlcı subaylardan oluşan Millî Birlik Komitesi'nin başına geçti. 27 Mayıs 1960 - 10 Ocak 1961 tarihleri arasında devlet ve hükümet başkanlığı ile Silâhlı Kuvvetler başkomutanlığı görevini üstlendi.

Millî Birlik Komitesi üyeleri arasında siyasi partiler, demokrasiye geçiş, askerî yönetimin devamı vb. konularda beliren görüş ayrılıkları sonucunda on dört komite üyesinin tasfiyesini kabul etmek zorunda kalan Cemal Gürsel (13 Kasım 1960), bu olaydan duyduğu üzüntünün tesiriyle hafif bir felç geçirdi. Demokrat Parti ileri gelenlerinin ve hükümet üyelerinin Yasıada'da yargılanmaları, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam cezasına çarptırılmaları konusunda komite üyeleriyle düştüğü anlaşmazlık sırasında rahatsızlığı daha da arttı.

Bu arada demokrasiye dönüşmesi hususunda bazı çalışmalar yapıldı. Yeni bir anayasa hazırlanarak halk oyuna sunul-

Cemal
Gürsel